

(Karácsonyi időre való officium:) In(vitatorium:) de nativitate Domini: Christus natus est nobis. A(ntiphona:) Virgo dei genitrix, quem totus non capit orbis in tua se clausit viscera factus homo, vera fide genitus purgavit crimina mundi et tibi virginitas inviolata mansit. (Psalmus:) celi enarrant... A(ntiphona:) Homo natus est in ea et ipse fundavit eam altissimus. (Psalmus:) Fundamenta eius V(ersiculus:) Speciosa... Ki(rie), Ch(riste), Ki(rie), Pater... Et ne... V(ersiculus) Gaude maria... Jube Domine... Alma...

(Lectio I:) Natus est nobis fratres ex maria virgine dei filius, ut germane carnis nostre conceptione productus creato a se homini et pietatem paternam et fraternum largiretur affectum. et natus sane ab intacta est femina ut hominem testaretur partus humanus, et deum probaret eterna virginitas. Tu autem... Sancta et immaculata... v(ersiculus):Benedicta...

(Lectio II:) Quod autem mystico conceptu mundum visitare dignatus est dei filius, nostre hoc salutis necessitas flagitabat, nimirum ut celestis tandem generatio repararet, quod nativitas terrena perdiderat. Tu autem... Continet in gremio celum terramque regentem virgo dei genitrix, proceres comitantur eriles, per quos orbis ovans christo sub principe pollet. v(ersiculus:) Maternis vehitur qui matrem vexuerat (!) ulnis, angelici proceres quem stipant agmine fido. Per quos...

(Lectio III:) Cum ergo Christus natus predicatur de femina dum iacere contentus est in presepio, dum lacrimosis concrepat vagitibus, dum maternis lactatur uberibus, per hec fratres advertite eum ut hominem infirma pro infirmis pertulisse, et ut deum exercuisse celestem (potentiam) Tu... Nesciens... V(ersiculus): Domus... laudes: o admirabile... Capitulum: Charissime... a(ntiphona:) Glorificamus.

Érdekes a szöveg irodalomtörténeti vonatkozása. Közismert tény, hogy a Festetich-kódex is Mária-officium fordítása, s annak is van ádventi és karácsonyi része. Nos, a Festetich-kódex vonatkozó szövegei közt jórészen megtaláljuk az itt közölteket, magyarra fordítva természetesen és az apróbb részeket más elrendezésben. *A hat lekción kívül megegyezik:*

Pray-kódex

Festetich-kódex

Proferam vobis...	Ky mondok neekthek... (234. l.)
Virga illa aaron...	Aaz aaronnak wezzeye... (238. l.)
Natus est nobis...	Zyletewt neekewnk... (319. l.)
Quod autem mystico...	Hogy kedygh ees thytkon... (321. l.)
Cum ergo christus...	Mykor azerth christos... (323. l.)

A rövidebb szövegek egyezései sorban:

Missus est Gabriel...	Kyldeteh gabriel angyal... (325. l.)
Ave Maria... Quomodo fiet...	Idvezlegy maria... Mykeepen leezen eez (237. l.)
Suscipe verbum...	Fogady ygeet... (240. l.)
Christus natus est nobis...	Christus zyletewth neekewnk... (312. l.)
Sancta et immaculata...	Zenth ees zepletelen zyzesseegh... (322. l.)
Benedicta...	Aldoth the... (322. l.)
Continet in gremio...	Tarth eeleben... (329. l.)
Nesciens...	Nem thwdwan... (324. l.)
O admirabile...	O chwdaalatos... (327. l.)
Carissime, apparuit...	Jeleneek... (327. l.)

Ismét egy bizonyíték arra, hogy kódexeink szövegei sokszor milyen régi gyökerekre nyúlnak vissza és évszázados gyakorlatot örökítenek meg.

Szabó Flóris

Balassi Bálint szívalmazó szavairól

Úgy gondolom, hogy Balassi Bálint bizonytalan írású és homályos értelmű szívalmazó szava — *ficha, fita?* — helyesen *fikának* olvasandó, (tehát semmi köze sincs a „fitos, fintor” szavakhoz, ahogy Eckhardt Sándor véli.)¹

¹ ItK 1966. 157–158.

A „jika” szó értelmét (többféle értelmét is) megtaláljuk az Értelmező Szótár II. kötetében. Eszerint *nem* irodalmi, hanem népi eredetű *tájszó*, amelynek jelentése: takony, illetve taknyos (kisgyerek stb.) Gyermekkoromban a Borsod megyei Mezőkeresztesen magam is sokszor hallottam a szót bár nem ebben az értelemben, nálunk az orr váladékának pörk-szerűen, varasan megszáradó anyagát jelentette.

Lehet, hogy ez a szó Balassi korában, a XVI. században is abban az értelemben volt használatos, amelyet az *ÉtSz* is jelez. Így használta ő is, bár némileg kibővített értelemben: „taknyos” jelentésben.

Így a Ján Kloc idézte szövegrészlet a „rejtélyesnek látszó” kifejezés feloldása után a következőképpen olvasandó: (mai helyesírással) „Ebben is hazudtak mind, tisztességemnek vesztő pór, *taknyos*, *hitvány*, híres kurvájuk.” (Ti. a tisztességére, becsületére törő aljas, hitvány emberek: személység ellenségei.)

Az Eckhardt Sándor által közölt eredeti latin nyelvű levélben pedig így olvashatjuk a szöveget: „Nem hogy valami (efféle) pór, *taknyos*, *aljas*, rossz, beste kurvafi, de még az ország pásztora (királya, vezére) sem dulná (ti. dulhatná így) az én jószágomat.”

Mint láthatjuk, a keresett szó értelmileg nagyon jól beleillik Balassi szidalmazó szavai sorába. Az idézett helyeken a *fitos* (= pisze, tömpeorrú) szónak korántsem lenne az a súlyosan becsmérítő, lealázó jelentése, mint a fenti értelmű *jika* szónak. (A „fentő” szó magyarázatára elfogadhatjuk a győrségi gyerekek beszédéből feljegyzett értelmezést: hitvány, becstelen, értéktelen, valaminek az alja, silányja.)²

Ájra János

Tallózások Madách Gáspár körül

A kései magyar reneszánsz-irodalomnak érdekes dokumentuma az a verses és prózai anyag, mely az ún. *Rimay–Madách-kódex*ekben maradt ránk.¹ A különálló füzetekből és lapokból a századforduló táján összeállított kolligátumok kisebb részét Radvánszky Béla Madách Gáspár verseiként,² nagyobb részét pedig Rimay János műveként tette közzé.³ Rimay műveinek kritikai kiadása munkálatai közben Eckhardt Sándor azt állapította meg, hogy a Madách Gáspár kezeírásában ránk maradt írások közt Rimay alkotásainak a száma csekély, többségük Madách Gáspár szerzeménye. Csak a *Balassa János éneke solymocskájáról* című versről állítja határozottan, hogy az nem lehet sem Rimayé, sem Madáché. Rajta kívül még 3 versről nyilatkozik óvatosan. Ezek: a *Sodomához hasonló* („szintén Madáchénak látszik”), *Pöngését koboznak* („Madách legsikerültebb verse – ha ugyan tőle való”) kezdetű és a *Bendő Panna éneke* („Madách is lehet”) című.⁴ E 4 vers közül *Balassa János énekéről* – mint a régi magyar latrikánus költészetnek *Bendő Panna éneké*-vel együtt fennmaradt emlékről – újabban Gerézdi Rabán mutatta ki, hogy azt nem szabad Balassi Bálint apja számlájára írni, s bár bizonyítását nem érzi „százszázaléki kielégítőnek”, „Madách Gáspár szerzőségét” tartja valószínűnek.⁵ Míg Gerézdi a *Balassa János éneket* visszaperli Madách számára, Bóta László egy dolgozatában⁶ igen érdekesen bizonygatja, hogy a *Rimay–Madách-k.* 15 szerelmes éneke nem lehet Madách Gáspár szerzeménye. (Külön vizsgálatot tart kívánatosnak az *Orvosság az dögös pestis halálban* és *A parázna életről* szóló elmélkedés – számos versbetéttel – szerzőségéről is.)

Ki írta a *Rimay–Madách-k.*-eknek azokat a darabjait, melyeket Eckhardt Sándor nem adott ki Rimay neve alatt?

² A „taknyos” kifejezésnek egy másik, átvitt értelmű – de ide is kapcsolható – jelentését olvashatjuk *Hevenesi Gábor* 1685-ben megjelent latin nyelvű ifjúsági „regénye” (az „Aucupium innocentiae...”) 1762-ből való, ismeretlen jezsuita szerzőtől származó magyar nyelvű fordításában: „Melly Poétát olvasod, jól meg-nézd elsöbben... (mert például) *nem elég töröltt orru* Násó, Titullus és Katullus...”

³ A „nem elég töröltt orru” (vagyis kissé taknyos) kifejezés értelme itt nyilván a. m.: nem elég jól nevelt, nem jó modorú, nem eléggé választékos, illetlen beszédű, tehát más szóval parlagi (póri, paraszti) magatartású, s az ilyen írótól minden jól nevelt vagy jó neveltségre törekvő keresztény ifjúnak tartózkodnia kell. (ItK 1966. 167.)

¹ OSzK quart. hung. 3245–6.

² Sztrégovai Madách Gáspár versei. ItK 1901.

³ Rimay János munkái. Bp. 1904.

⁴ Rimay János összes művei. Bp. 1955. 163, 165.

⁵ Balassa János éneke solymocskájáról. ItK 1965. 692. Gerézdi dolgozatában mint műfaji problémával foglalkozik a verssel, és nem szándékozott egyéb kérdéseket tárgyalni, mint pl. a Balassa-testvérek egymás közötti vagy Madách Gáspárral való viszonyát.

⁶ A Madách–Rimay kódexek szerelmes versei. ItK 1967. 1–24.